

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Arne Sønderaal:
Fossum skole i Blaker

Albert Hovind:
Kjevli torvstrølag

Mikal Svendsen –
Sørumlands
grunnlegger (1)

Per Otto Asak:
Moen – plassene under
Yssi, Hønsi og
Lunder

Kaare Svarstad:
Rusleturen oppstrøms

Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 64: Spillelære

Svein Sandnes:
Tidsskrift-Speilet

Dag Winding-Sørensen:
Aktiv høst i historielaget

<http://sorum.historielag.no>



Kjære medlem,

Midt i det mest sommerstille Sørum sendte historielagets leder et brev til daglig leder i Sørum kommunale Eiendoms-selskap med kopi til de politiske partiene i Sørum. Brevet inviterte til etablering av Blaker og Sørum Historiske Samlinger på Vølneberg skole. Forslaget omfattet fagmessig demontering og flytting av det gamle herredshuset på Nordli til Vølneberg.

Da innholdet ble kjent gjennom pressen, tenkte nok enkelte at Winding-Sørensen hadde fått solstikk. For helt siden 1970-tallet har det vært ”god latin” *ikke* å flytte bevaringsverdige bygninger til et bygdetun, men heller satse på å bevare dem gjennom bruk der de ligger.

Bakgrunnen for reaksjonen var imidlertid at det var blitt kjent at Østre Romerike Brann- og Redningsvesen hadde fått en bestilling fra eiendomsselskapet på å brenne opp den gamle bygningen på Nordli i løpet av året. Dette var blitt referert i formannskapet, dog uten at det ble reelt behandlet, og derfor heller ikke vedtatt. Saken var rent administrativ.

Planen var jo å ta ned hovedbygningen på Nordli og sette opp et nytt hus som eksteriørmessig er en tro kopi for å romme Nordli barnehage. Historielaget hadde langt på vei akseptert dette. Blir det da særlig annerledes om noen heller bensin over bygningen og kaster inn en fyrstikk?

Mange av oss vil mene det. Helt logisk er det neppe, men vi er ganske sikre på at svært mange av dem som kjempet fram bevaring av huset på Nordli til barnehage føler det på samme måte. Vi hadde et håp om at bygningen kunne demonteres og settes opp et annet sted. Og det er den muligheten historielagets leder nå har konkretisert.

Det beste ville utvilsomt være å beholde herredshuset på Nordli slik det ligger, og forsiktig og gradvis tilbakeføre det innvendig til slik det en gang var. Da må Sørum kommune bygge en moderne barnehage for midtbygda på Nordli eller andre steder. Og så finne en annen anvendelse av den gamle bygningen.

Politisk er det Sørumsenterpartiet som sitter med nøkkelen til en løsning av saken. Det var politisk flertall for å bygge den nye barnehagen i Lørenfallet ved Sørums skole. Men så snudde Senterpartiet etter sterke protester fra egne medlemmer i området, og fikk samarbeidspartiene med seg.

Artikler nr. 4 – 2009
– 15. årgang

Fossum skole i Blaker

Norsk Institutt for Kulturminneforskning (NIKU) har med støtte fra Stiftelsen UNI satt i gang et arbeid for å registrere og samle inn informasjon om de mange skolehus som finnes. Odd Skullerud er prosjektleder for innsamlingen i Sørum, og her følger et av bidragene til vår registrering skrevet av Tormod Sønderaal.

I henhold til lov av 16. mai 1860 ble den gamle omgangsskolen i Norge avviklet og erstattet av faste skoler i distriktene. I Blaker ble det behov for skolebygninger i kretsene Svastad (Svarstad), Fjuk og Fossum. De ble bygd i 1861. Mork skole kom senere.

Valget av tomt for Fossum skole vitner om at myndighetene og bygdefolket hadde sans for det særpregete, kuperte landskapet i dette hjørnet av Romerike. Skolens bygninger er plassert på toppen av den østligste av de kjente Fossumbakkene, og var omgitt av bjørketrær. Restene av disse nær 150 år gamle trærne tyder på at de er plantet samtidig med at skolebygningene ble oppført. Trærne og stubbene står ennå i dag i regelmessige avstander.

Mot nord er tomten avgrenset av den gamle hovedveien fra Sørumsand til Fossmoen, og mot sørvest av en kjerrevei, en ”gutu” som fører videre sørover fra hovedveien innover et flatere åkerland opp mot de spredte småbrukene under åsen. På skråningen ned mot ”gutua” hadde skolen sin eplehage og sine bærbusker. På sørsiden lå en beskjeden, inngjerdet prydhage, en grønnsakhage og et flatt jorde hvor det vekselvis ble dyrket poteter, høy og korn (havre og bygg).

I landdistriktene var på den tid læreryrket kombinert med driften av et småbruk av beskjeden størrelse. Lærerne måtte derfor ha en viss kyndighet og erfaring i jordbruk og stell av husdyr. På Fossum skole stod, foruten hovedbygningen, en låve med hvitkalket fjøs, og et stabbur. Det firkantete tunet mellom bygningene var skoleelevenes lekeplass i friminuttene, med forskjellige ballspill og av og til enkel ”linjegymnastikk”. Turnapparater fantes

ikke, bortsett fra stabburstrappen, som av og til kunne brukes til en form for høydehopp av guttene. Om vinteren kunne låvebroen tjene som tilløp, ”ovarenn”, til en liten skibakke tvers over veien.

Låvebygningen hadde to etasjer og et påbygd vedskjul, som hadde sagekrakk, hoggestabbe og vedkoster. De forsynte skolens hovedbygning med brensel. Behovet kunne være særlig stort i kalde vintermånedene, hvor temperaturen ofte kunne ligge rundt 20 – 30 minusgrader. Sagingen og hoggingen ble besørget av læreren, min far, og senere av meg etter hvert som jeg vokste opp.

Stabburet var i to etasjer og tjente som lager for korn, mel, saltmat og annet. Det var ikke bygd av tradisjonelt laftet tømmer, men av reisverk og panel.

Omtrent hundre meter øst for skolen gikk linjen for den smalsporete tertiærbanen Urskog-Hølandsbanen, kalt ”Tertitten”. Den var stedvis kantet av en allé av lave løvtrær, vesentlig seljebusker, og delte skolens jorder. Banen var for oss barn et morsomt innslag når den til faste tider kom kjørende oppover eller nedover, med gamle eller nyere røykspyende lokomotiver. Den lange rekken av åpne vogner fraktet tømmer, torvballer og annet gods. Gjerne bakerst kom et par personvogner og en hvitmalt ”melkevogn”. Lyden av ”Tertitten” når den peip oppe i den store svingen i skogkanten, hører til mine kjæreste barndomsminner.

Blant jordene øst for banen var noen gressbevokste bakker. Den nordligste av disse bakkene tjente i alle år som beite for skolens tre kuer. Nede i en dump lå en dam med drikkevann for kuene. På bakkene sønnenfor ble det dyrket høy eller korn. Disse jordene grenset i øst mot en tett granskog som dannet skille mellom kretsene Fossum og Svarstad. På folkemunne hadde disse delene av Blakerbygda forskjellige oppnavn. Svarstad ble kalt ”Feitbygda”. Fossum hadde av en eller annen ukjent grunn fått navnet ”Kappadocia”. Fjuk krets het ”Vierkjerrkroken”.

En lærerfamilie i Fossumskolen

Fossumskolens hovedbygning hadde to etasjer og rommet de to skolestuene, en nede og en oppe, samt lærerfamiliens bolig. Kjøkkenet hadde midt på gulvet en kjellerlem og en trapp ned til en liten jordkjeller, som tjente som lager for poteter og andre matvarer. (Kjøleskap fantes ikke på den tid, til nød en trekasse med is.) Grunnmuren var av solid gråstein. På østsiden hadde den en stor åpning eller glugge, lukket med en trelem, hvor potetene om høsten ble rullet ned i kjelleren. Omtrent på samme tid foregikk innkjøringen av høyet og treskingen av kornet. Den ble utført av et treskeverk som gikk på omgang blant bygdas bondegårder og småbruk og ble trukket av en larmende dampmaskin på låvebroen.

Tre år gammel kom jeg til Fossum i 1919, som eldste sønn av lærerparet Ivar og Karen Sønderaal. Jeg har en ganske vag erindring fra de første årene i lærerboligen og skolens omegn. Men jeg husker tydelig at kjøkkenet fikk en fornyelse. Den gamle oppmurte bakerovnen ble revet og erstattet av en lav jernovn. Ny skorstein ble murt opp. Vi fikk innlagt vann, en utslagsvask og en kjøkkenbenk. Vannledningen kom fra en åpen dam oppe i skogen, og vannet var ofte brunt og grumset. (Det ville neppe blitt godkjent som drikkevann i dag.) Lærerboligen var for øvrig ganske trang og upraktisk innredet. Den hadde jo to etasjer, og bestod av to små stuer nede, hver på 15-16 kvadratmeter, og oppe et soveværelse, dertil et knøttlite pikeværelse og et kott. Dette kottet ble senere ominnredet til soverom for meg da jeg var blitt halv voksen.

Siden min mor var beskjeftiget som lærerinne, hadde vi behov for en hushjelp, både til husstell og fjøsstell og enkelte tider til slåttonn og skuronn. Disse forskjellige tjenestepikene bodde på det nevnte pikeværelset, som kunne være svært kaldt om vinteren så snart ilden var sluknet i den vesle ovnen utpå natten. Min søster fikk etter hvert sin seng på dette rommet, og nattekulden kan nok ha vært medvirkende årsak til at hun pådro seg plevritt. Selv frøs

jeg også meget på mitt rom. Veggene i hovedbygningen må ha vært helt uten noen isolasjon, og vinduene hadde bare ett lag glass. I sterk vinterkulde kunne derfor temperaturen innendørs nærme seg null grader. Ja, det forekom at vannet i vaskefatene var bunnfrosset om morgenen, og isen lå i tykt lag på vindusrutene. En av min fars oppgaver var derfor å stå tidlig opp, spikke fliser og fyre opp i de to skolestuene og vårt kjøkken. Det kunne ta timer før isen var smeltet på rutene.

Skolestuene

På nordsiden av bygningen lå en veranda med felles inngang til skolestuene og lærerboligen. Fra denne "gangen" førte en trapp opp til annen etasje. Trapperommet der oppe hadde ikke himling, så det var fri utsikt opp til taksperrer, mønsås og takbord. Skolestuen for de yngste årsklasser, "småskolen", lå i et høyere plan enn trappegangen og hadde derfor en trapp med et par trinn opp til døren. Denne skolestuen hadde ikke kateter, men et lavt podium med et bord og en stol. En tavle og noen kart hang på veggen. Og antall pulter var som nevnt færre enn nede.

Skolestuen nede, "storskolen", hadde to pultrader, hver med 7 – 8 pulter. De var i solid treverk, med ryggstø og skrå skriveplate. Hver pult hadde plass til to elever. Gutter og jenter gikk i samme klasse. Det var en naturlig selvfølge på den tid og ble aldri debattert.

Utstyret i skolestuen var for øvrig ganske spartansk, et kateter, en svartmalt tavle til skrivning, regning og tegning med kritt. Oppunder taket var det festet noen ruller med kart som kunne trekkes ned. Bakerst i et hjørne stod et skap med forskjellig undervisningsmateriell og noen bøker til utlån for elevene. Utvalget var, etter nåtidens målestokk, ganske magert. Det resulterte da også i at enkelte mer lesehungrige elever lånte og leste den samme boken stadig på nytt.

Skolestuen hadde en høy rundovn, et skjerm Brett og et ganske merkelig og lite effektivt ventilasjonssystem. Det bestod av

en smal, meterhøy kasse som var plassert over en åpning i gulvet og hentet kjølig luft fra en kanal gjennom grunnmuren. Kassen hadde et trelokk og ble, så vidt jeg husker, sjelden brukt. For øvrig ble det luftet gjennom åpne vinduer ut mot eplehagen.

Et forhold som det er grunn til å merke seg i dag, er at *disiplinen* aldri var noe problem i den gamle skolen. Når læreren trådte over terskelen, ble det øyeblikkelig stille. Og et fenomen som ”mobbing” var helt ukjent. Flere av elevene på Fossumskolen hadde ganske lang skolevei, opptil to kilometer. Den ble gått til fots, om vinteren også på ski eller med ”sparkstøtting”. Datidens barn hadde det ikke med å klage eller opponere, selv om opplagte former for barnearbeid kunne forekomme både på gårdene og i andre hjem.

Folkeskolen var på den tid 7-årig og varte fra 6. til 7. leveår frem til konfirmasjonsalderen. Undervisningen ble holdt hver dag, men klassene var delt slik at elevene gikk på skolen annenhver dag.

Første skoletime ble alltid innledet med unison sang. Det kunne være en salme eller en sang av mer folkelig art, oftest med tekst fra klassisk norsk diktning, både på ”riksmål” og på ”landsmål”, for eksempel *Millom bakkar og berg - , Å eg veit meg eit land - , Brede seil over Nordsjø går -* og lignende. Ganske påfallende var at forskjellige svenske sanger var populære, som *Lugn vilar sjön - , Ack Värmeland, du sköna -* eller den finske nasjonalsang, med Runebergs svenske tekst, *Vårt land, vårt land, vårt fosterland -*. Om det var min far som hadde valgt repertoaret, vet jeg ikke.

Etter at skolene i Blaker ble sentralisert til Haugtun i Svarstad krets, ble den gamle Fossumskolen under krigen fremdeles brukt av enkelte klasser, på grunn av transportvansker. Skolens uthusbygninger er for lengst revet. Stabburet er riktig nok demontert og flyttet til en gård lenger vest i bygda og står der som et minne om en fjern tid. Hovedbygningen er i sterkt forfall og skal visstnok rives i høst (2009).

Arne Sønderaal

Årsmøte i Romerike historielag

Fredag 28. Juni holdt Romerike historielag sitt årsmøte på Blaker Skanse. Teknisk arrangør var Blaker og Sørums historielag, og Dag Winding-Sørensen ønsket de frammøtte representantene vel møtt. Styreleder Tom Halvorsen stod for konstituering av årsmøtet, noe som blant annet innebar valg av Svein Sandnes som ordstyrer, for anledningen kledd i offisersuniform fra 1700-tallet.

Tom Halvorsen la fram styrets forslag både til årsberetning, regnskap og arbeidsplan, og bortsett fra noen trykkfeil som ble rettet, ble disse enstemmig godkjent av forsamlingen.

Tom Halvorsen fra Raumes historielag ble gjenvalgt som leder. Med seg i styret fikk han fortsatt Aud Siri Hønsen Sundby, Kolbjørn Sundby, Frode Myrheim, Håkon Tysdal, Kari Westbye, Narve Dahl, Lene Skovholt og Ragnar Birkeland.

Harald Bergersen fra Enebakk historielag etterlyste at valgkomitéens innstilling kunne følge med de øvrige årsmøtepapirene. Tor Halvorsen svarte at dette hittil ikke hadde vært praksis i Romerike historielag, men at det nye styret ville etterstrebe å innføre denne praksis til neste årsmøte.

Det var også valg på nytt husstyre. Her ble det gjenvalg på Terje Løken som leder. Med seg i styret fikk han Eivind Strømman, Gro Langeland Solfrid Stensbye, Frank Erik Sollie og Ragnar Birkeland. Romerike historielags styre fikk fullmakt ra årsmøtet til å oppnevne en siste varamann.

Mot slutten av møtet kalte Tor Halvorsen fram Kaare Svarstad og Trygve Sæther fra Blaker og Sørums historielag, som begge ble tildelt Romerike Historielags hederstegn. Kaare for sitt mangeårige virke som kasserer i Blaker og Sørums historielag og aktiv bidragsyter i distribusjon av bygdebøkene. Trygve for sitt utrettelige engasjement for Vølneberg gamle skole og seinere oppbygging av redskapssamlingen der. Sørumspeilet gratulerer dem begge med hederstegnet.

Red.

Kvevli torvstrølag

Med utgangspunkt i protokollen for Kvevli Torvstrølag har Albert Hovind skrevet om virksomheten til laget fra 1927 til 1940, da denne opphørte.

I landbruket har en til enhver tid trengt strø til dyra i fjøset. Det er brukt forskjellige ting, som sagflis, kutterflis, og til nød halm, hel eller kuttet. Men det som er best egnet, er kanskje torvstrø. Denne har en meget god evne til å trekke til seg fuktighet. Ulempen var at torvstrø var svært arbeidskrevende å skaffe til veie.

Det er mange myrer rundt om i bygda som egner seg til slikt bruk. Og det var særlig på 1920- og -30-tallet denne virksomheten foregikk. Det kunne være organisert på forskjellige måter. Noen drev alene på egen torvmose. Andre slo seg sammen to-tre stykker, hvor den ene gjerne eide mosen, og de ble enige om en avtale om uttak. Det kunne også være et større antall gårdsbruk som slo seg sammen for å utnytte en torvmose. Det var tilfellet for Breimosen i Fossumskogene, hvor det var medlemmer helt fra Orderud til Foss.

Det var også et stort torvlag som drev på Skugstadmosen, som ligger der skytebanen er i dag, i Skugstad og Thoreid skog. Der stod det 17 torvhus, og en kan derfor anta at det var like mange medlemmer av laget. De kom blant annet fra gårdene Thoreid, Eid, Foss, Meluken, Stagrim og Skugstad. I tillegg var dyrlege Fretheim, som også drev gårdsbruk, medlem av dette laget.

Her skal jeg fortelle litt om dannelse og drift av Kvevli torvstrølag ut fra opplysninger jeg har funnet i lagets protokoll, og med nyttig informasjon fra andre muntlige kilder.

Sommeren 1927 møttes en del gårdbrukere på Igletjernsmosen for å drøfte muligheten av å danne et torvstrølag. Jeg siterer fra protokollen:

”Efter at ha besiktiget mosen som man fandt skikket for uttak, besluttet enstemmig at danne torvstrølag.

Da eieren av mosen var tilstede, foretok man underhandling med ham om kjøp. Han erklærte seg villig til å selge mosen til torvstrølaget for kr. 20,- pr. maal, og at betalingen avgjøres saaledes: Torvstrølagets medlemmer betaler til Kristian Kvevli eller eier av G.nr. 57, br.nr. 4 Klova skog 2 øre pr. m³ oppstukket torv inden 1^{ste} oktober i det aar opstikningen foregaar.

Enstemmig besluttet at anta Kristian Kvevli's tilbud, samtidig besluttet at gaa i gang med opstikning av torv straks, og at forestaa samme for aaret 1927 valgtes J. Jødahl og H. Myrvold.

Den 1^{ste} juli 1927

J. Jødahl, Kristian Kvevli, J. Nebbenes, H. Myrvold, J. Kvevli, Kr. Graverholt, Ole Hoel.”

Det ble samme dag skrevet kjøpekontrakt hvor de betingelser og priser som er nevnt i utdraget er med. I tillegg avsluttes kjøpekontrakten slik:

”Naar al torv der er tjenelig til strø er opstukket, falder grunden tilbake til selger eller daværende eier av G.nr. 57, Br.nr. 4 Klova skog.

Den 1ste juli 1927

Som selger	For torvstrølaget
Kristian Kvevli	J. Jødahl
	H. Myrvold”

Ovenstående viser at vi hadde med beslutningsdyktige karer å gjøre, som hadde klart for seg hvordan ting skulle gjøres. Så her var det bare å sette i gang.

I 1928 ble det bestemt å bygge torvhus rundt omkring på mosen, i alt ni stykker. Det var åtte medlemmer i laget. I tillegg til de sju som undertegnet stiftelsesprotokollen, kom K. Ringstad. Det var et hus til hvert medlem, bortsett fra Ole Hoel, som hadde to.

Husene var enkle konstruksjoner av tre med glisne vegger. De ble nummerert, og det ble trukket hvert år om hvilke hus den enkelte skulle ha. Jeg antar at det hadde noe med hvilke tørkemuligheter det var på det enkelte sted. Kanskje hadde det også noe med kvaliteten på torva å gjøre.

Det ble hvert år valgt to som var ansvarlig for at stikking, opplegging og innlegging av tørr torv kom i hus. Det var fire kilometer ned til Kvevli, og det ble derfor bestemt å bygge ei lita hytte på fire ganger tre meter med to brisker og ”feleovn” for koking av mat. Nå kunne de som utførte stikkingen være der hele uka.

Det var Karl Martinsen Fjeld og kona Hedda som i mange år hadde denne jobben. I de to siste årene, 1939 og 1940, hadde Karl Aaserud jobben.

Torvbrikkene som ble tatt ut var ca. 40x25x20 cm, og det ble brukt en spesiallaget spade med flatt blad for å spa dem ut. I tomten ble torva tatt opp (stukket) om høsten og lagt på bakken. Når vinteren kom, ble den reist mot hverandre to og to med et underlag av bord, eller stablet opp i tuer, lagt i en ring oppå hverandre i en haug som gradvis smalnet mot toppen.

Hvert år ble medlemmene pålagt å kjøre opp et antall tylfter bord til underlag og vedlikehold av husene.

Når vinteren kom, var det tida for å kjøre torva hjem. Det ble brukt vanlig geitdoning. På den ble det satt på ei stor sprinkelkasse av bord.

Vel hjemme ble torvbrikkene kjørt gjennom en risper. Det var nærmest ei solid trekasse på fire bein med en gjennomgående aksel med pigger, og med en åpning under og en på siden, hvor en stakk inn brikkene, kalt et ”ilegg”. Slik ble torva revet opp til fint strø.

Risperen ble som oftest drevet av en elektrisk motor, eller en kunne bruke håndkraft. Uansett var det et fryktelig støvfullt og leit arbeid.

På Igletjernmosen ble det hvert år tatt opp fra ca. 300 til vel 400 m³. Ut fra regnskapstallene kan vi se prisen som ble betalt:

For stikking og opplegging til tørk:

60 øre pr. m³.

Innlegging i hus:

40 øre pr. m³.

Sum 1933-tall: 100 øre pr. m³.

Denne prisen holdt seg fram til 1940, da det ble slutt på virksomheten. Med et

uttak på 350 - 400 m³ årlig ble det ikke store fortjenesten for dem som arbeidet på mosen. I hvert fall ikke sammenliknet med dagens priser.

Når så eieren av mosen i tillegg skulle ha 2 øre pr. m³ uttatt torv, ble det 7 – 8 kroner pr. år for ham. Over en driftsperiode på 14 år gav det Kristian Kvevli en samlet inntekt på ca. 100 - 110 kroner.

1940 var den siste sommeren det var drift i Kvevli torvstrølag. Hva grunnen var til at en ikke fortsatte, sier ikke protokollen noe om. Kanskje var det flere ting; mangel på folk, tungt arbeid og dårlig fortjeneste. For mangel på torv var det ikke.

Dermed var en epoke med torvuttak i småskaladrift ved Kvevli en saga blott.

Jeg vil rette en stor takk til Odd Skullerud, Arne Eid, Kåre Nordby og Jon Stortrøen for nyttig informasjon.

Albert Hovind

Og i neste nummer av Sørumspeilet vil Albert Hovind fortelle om skolegangen på Mork som et ledd i det NIKU-prosjektet vi har lansert tidligere, og med Tormod Sønderaals fortelling fra Fossumskolen i dette nummeret.

Historielaget får kontortid på Blaker Skanse

I flere år har Blaker og Sørum historielag hatt kontor i administrasjonsbygget på Blaker Skanse. Administrasjonsbygget er det gule huset helt ytterst på ”Dronningens bastion” lengst nordvest på skansen.

Siden lagets leder Dag Winding-Sørensen fra 1. august er blitt pensjonist, har han bestemt seg for å ha kontortid her hver tirsdag fra klokka 09:00 til 15:00. Kontoret ligger opp trappa i andre etasje. Hit kan du komme med alle typer som gjelder lokalhistorien i Sørum. Kan vi ikke hjelpe deg umiddelbart, kjenner vi folk som sannsynligvis kan det.

Lederen kan også kontaktes på mobil 995 43 747 og på e-mail med adresse ivwind@online.no.

Red.

Sørumsands grunnlegger (1)

Ved hjelp av Jan Wiborg-Jenssen er vi kommet over Anne Svendsens erindringer. Hun var datter av Mikael Svendsen (1866-1948), som kom til Sørum i 1885. I 1894 etablerte han sammen med Sigvart Bæreg landhandel på Sørumsand. Den aller første forretningsgården, og begynnelsen til det som seinere skulle bli tettstedet Sørumsand. Anne Dorthea Svendsen (1907-1994) bodde hele sitt liv på Sørumsand. Erindringene åpner med et notat skrevet av Mikal Svendsen sjøl:

”Kom flyttende til Sørum fra mitt hjemsted i Nord-Norge, Tranøy i Senjen i 1885. Min bror Svend Agermann Svendsen, som da var utdannet som agronom fra Ås Landbrukskole, forpaktet meieriet i Sørum, som var ferdigbygget i desember 1885. Han opprettet samtidig landhandleri i dertil innrettet lokale i meieribygningen, og som jeg bestyrte inntil jeg i 1888 reiste til Kristiania på handelskole. På den tid var der et lite landhandleri i nærheten i forbindelse med gårdsbruk. Likeledes var det ca. 5 km fra meieriet et lite landhandleri på Egner – Anders Egner, og et på Lundermoen – Even Moen, begge i forbindelse med gårdsbruk.

Den 1. August 1892 begynte jeg forretning på Sørumsand sammen med gårdbruker Sigvart Bæreg under firmanavn Svendsen & Bæreg. Men da min kompanjong døde ca. 4 år etter, overtok jeg forretningen alene, og den har siden vært drevet under firmanavn ”M. Svendsen”.

Det fantes ingen forretning på Sørumsand da denne blev startet. Forretningen begynte i leiet lokale på Kuskerud i en stor stue. Kjøpte en gammel bygning med tanke på å flytte denne og sette op til landhandler. Før der blev kjøpt tomt, søktes opplysning hos jernbanestyrelsen hvor det påtenkte stoppested tenktes lagt. Svaret lød: Stoppestedet vil bli lagt like i nærheten av veiundergangen, og vil De bygge på vestsiden av denne, kan sidesporet legges på østsiden, eller omvendt. Etter dette kjøpte jeg tomt, og begynte å bygge huset på vestre side. Da så tomten til jernbanen blev utmålt, blev riktignok

sidesporet lagt på østre side, men plattform, ekspedisjonens hus og melkeplattformen på vestsiden. Der måtte da tas ca. 1 mål av den tomt, som var tilmålt mig. Jernbanen hadde nemlig forbeholdt sig gratis tomt til stoppestedet. Det tomteareal jeg hadde kjøpt, måtte da utvides på den annen kant. På grunn herav blev husets beliggenhet litt uheldig.

Stoppestedet blev ferdig og tatt i bruk sist i december mnd. 1892. Nærmeste handelssteder på den tiden var Fetsund, hvortil der var ca. 14 km med de daværende veiforhold, og Blaker ca. 7 km. Til Blaker var veiforholdene rent umulige med så svære bakker at der ikke kunne kjøres halve lass derfra. Da der ikke kunne ekspederes fraktgods eller ilgods til stoppestedet, måtte varene kjøres fra Fetsund. Der stanset kun 1 tog i hver retning. Trafikken blev hovedsagelig innskrenket til melkeforsendelse og passasjertrafikk.

På den tiden var der ingen postforbindelse til Sørumsand. Ved velvillig overenskomst med stasjonsmesteren på Blaker fikk jeg sendt post dertil i en veske med siste tog om aftenen, og fikk den tilbakesendt neste dag med et godstog, hvorfra konduktøren kastet den av i forbifarten. Posten blev så utdelt i butikken. Om en tid søkte jeg poststyrelsen om opprettelse av poståpneri. Dette blev innvilget, og jeg blev ansatt som poståpner fra den 1. oktober 1899 med en lønn av kr. 50,- pr. år. Da der i året 1902 blev anlagt almindelig stasjon på Sørumsand, blev posten overflyttet dertil.

I de første år utførte jeg adskillig gratis arbeide for de mange som skule ha skrevet kjøpekontrakter, skjøte m.m. Arbeidstiden var på den tid lang både for betjening og landhandlere. Fra kl. 7 morgen og inntil kl. 10 og 10 ½ aften. Enda kunne der falle kontorarbeide efter den tid.”

Mikal Svendsen

I det neste nummeret av SørumSpeilet fortsetter fortellingen om grunnleggeren av Sørumsand, Mikal Svendsen, fortalt av hans datter Anna Svendsen.

Red.

Moen - plassene under Yssi, Hønsi og Lunder

Våren 2010 kommer det fjerde bindet av Sørum bygdebok som omfatter Lundermoen og området vestover. Forrige gang det var planer om å utgi bygdebok for Sørum, samlet Per Otto Asak inn materiale til gardshistoriene i dette området, og som en forberedelse trykker vi i de neste numrene av SørumSpeilet flere av disse. Vi fortsetter med notater til historien for plassene på Moen. Asaks notater bygger videre på Holmsens notater fra middelalderhistorien som vi har trykket tidligere i SørumSpeilet.

Det bodde husmenn på Moen allerede i 1680-årene. Moen var ingen liten husmannsplass. Et skifte i 1718 etter klokkeren Kristoffer viser at boet var ganske rikt. Denne Kristoffer så ut til å være husmann under Hønsi. Men det kan ofte være vanskelig å finne ut hvilken gard husmannen på Moen var husmann under.

I 1701 omtales tre husmenn på Moen; Embret, Hans og Søren. Embret var husmann under Yssi. Han var bror til dene ene brukeren der, Gulbrand Hansen. Embret ble faktisk en holden mann. Han fikk i 1716 Ausen i pant. Embret var gift med Marte Ditlefsdatter, og de hadde to døtre. Den eldste dattera, Marte Engebretsdatter, ble gift med Ole Hansen Merli og siden gift med en Paul Bottelsen, nevnt i skiftet 1756 etter hennes datter Anniken Olsdatter. Moren og stefaren var til stede. Annikens søsken var: Hans Olsen Merli, Ouls Olsen, skoleholder, Anne Olsdatter Ausen (død), gift med Engebret Ausen, Mette Olsdatter, gift med Halvor Bottelsen Nes i Fet, Marte Olsdatter, gift med Ole Eid, Blaker og Ingri Olsdatter, 22år.

Dette var de andre skiftene på Yssimoen på 1700-tallet:

1753: Skifte etter Gudmund Matsen Moen. Enke Anne Halvorsdatter. Barn: Halvor, 12 år (seinere til Nedre Vilberg) og Ole, 9 år. Enkens bror var Kristoffer Hval. Boet var rikt: Brutto hele 453 rdl. med løsøre på 184 rdl. Kontante penger 180 rdl., og obligasjon

i Yssi på 300 rdl. som er delvis nedbetalt av Hans Olsen Yssi.

1757: Skifte etter tidligere enke Anne Halvorsdatter, født på Hval. Enkemann var Ole Zypriansen, opprinnelig fra Skreppestad i Høland. Ole ble seinere gift til Lunder. Anne og Ole fikk ingen barn, men Anne hadde to sønner fra første ekteskap (se skiftet fra 1753).

Kristoffer Larsen, sønnen på Lunder, var husmann på Lundermoen. Det var skifte etter ham der i 1765. Enke Hari Hansdatter. De var fattige og hadde sju barn: Kari, 19 år, Amund, 17 år, Marte, 16 år, Berte, 14 år, Lars, 10 år, Hans, 8 år og Ole, 5 år. Sønnen Hans ble husmann på Sveiva under Hønsi og gift med Kjersti Kristoffersdatter. De fikk dattera Kari, født 1798, som sammen med moren i 1804 flyttet til Ausenødegarden. (Se også skifte på Lundermoen 1800.)

Kronologisk oversikt

1701: Moen – Ole Hågensen, 60 år
Holtet – Jens Torsen, 52 år; begge under Hønsi.

I 1723 nevnes det en husmann i Hønsiholtet, en husmann på Lundermoen og en husmann på Yssimoen, samt en husmann i Hønsimoen.

1727: Skifte på Lundermoen, se nedenfor.

1734: Skifte på Bakken under Hønsi. Halvor Hansen var død. Enke Anne Larsdatter.

1749: Her nevnes følgende husmenn under Hønsi, uten plassangivelse;

Ole, Kristoffer, (sikkert K. Nilsen på Hønsiholtet), Anders, Hans (trolig på Moen), Halvor, Peder. Under Lunder nevnes kun en som må være Lundermoen, Lars Pettersen (se nedenfor). Under Yssi nevnes tre husmenn: Michel, Gulbrand (?) (sikkert Gudmund Matsen på Yssi, som ble husmann her.

1762: Syver Pedersen Hønsimoen, trolig fra Asak i Sørum, ble gift med Ågot Olsdatter, datter av Ola Sveinsen Hønsi.

Ågot døde 1775, 73 år gammel, og Syver døde 1777, 81 år gammel. De fikk mange barn på Hønsimoen:

- a) Einar Syversen Asak, død 1787, 50 år gammel, gift 1763 med Dorte

Ouensdatter (Asak?). De var husmannsfolk på flere gardar, blant annet på Asak. De hadde dattera Anne som i 1788 ble gift med Paul Magnussen Størsrud.

- b) Peder Syversen Hønsimoen, død etter 1789 og før 1801, gift med Maren Kristoffersdatter Hammeren, De hadde blant annet sønnen Kristoffer, født 1785, som kom til Hammeren. Han er igjen far til Maren Ausen.

De andre Moen-plassene på 1700-tallet

1727: Skifte på Lundermoen etter Hans Bertilsen fra Lunder. Han hadde vært gift med Kari Halvorsdatter. Barn: Siri, 13 år og Berte, 10 år. Hans eide plassen sin sjøl fordi han arvet en del fra Lunder.

1748: Skifte på Lundermoen etter Lars Pedersen. Enke for andre gang var Kari Halvorsdatter (evt. Haftorsdatter).

1753: Skifte på Hønsiholtet etter Siri Syversdatter. Enkemann var Kristoffer Nilsen.

1762: Manntall på Yssimoen. Her bor dragon Torsten Nilsen fra Yssi, gift med Anne Håkonsdatter, født Mo. Dragon Nils Nilsen, død 1761, gift med Anne Henriksdatter.

Manntall på Lundermoen: Kristoffer Larsen, gift med Kari Hansdatter (av Nedre Vilbergslekt).

Manntall på Hønsieiet:

Hønsimoen (?): Dragon Syver Pedersen, gift med Ågot Olsdatter. Ågot var datter til Ola Sveinsen Hønsi, som tilhørte Hønsi-slekta. På Sveiva bodde Svein Olsen, Ågots bror. Svein var gift med Sofie Andersdatter.

Manntall på Hønsiholtet (?): Hans Olsen, gift med Kirsti Hansdatter.

1788: Ola Hansen, Torstens svoger, står også som bruker av Yssimoen. Familie, se Søgar'n Yssi.

1793: Torsten Nilsens sønn, Nils Torstensen, kjøper plassen Yssimoen av Halvor Yssi, og blir første sjøleier på plassen. (Hans far hadde riktignok arvet i garden Yssi (Norgar'n) i 1755.)

1799: Anders Sveinsen Lunder selger Lundermoen til Ola Hansen (Branderud?). Ola Hansen blir da sjøleier.

Folketellinga i 1801

Yssimoen: Nils Torstensen, 39 år og plasseier, smed og dragon. Nils var gift med Kari Jansdatter født Sørli. Nils' far het Torsten Nilsen (se 1762). Barn: Anne, 7 år.

Yssimoen eller Vestmoen: Anders Larsen, 24 år, gift med Jøran Jakobsdatter. Hennes stemor Margrete Nilsdatter, 69 år. Hennes mor, Marte Hansdatter, 73 år, enke for annen gang. (Marte var på Hvalsløkka i 1762.)

Yssiholen: Lars Aulsen, 73 år, husmann med jord. Gift tre ganger. Hustru: Anne Håkensdatter, 55 år. Barn: Ole, 8 år.

Hønsimoen: Kristen Kristiansen, 50 år, enkemann, husmann med jord. Kristensen er også blitt kalt for Kristoffersen. Her nevnes barna: Anne, 17 år, Mari, 14 år og Christopher, 12 år.

Hønsiholtet: Anders Andersen, 36 år, jeger og husmann. Hustru: Marte Nilsdatter, 35 år. Barn: Ole, 4 år.

Hønsieie (Moen?): Ole Knutsen, 27 år, dragon og husmann med jord. Hustru: Bodil Amunds datter. Barn: Marte, 2 år.

Hønseneie (plassnavn ukjent): Ole Eriksen, 35 år, soldat og husmann med jord. Hustru: Kirsti Mattisdatter, 27 år. Barn: Hans, 5 år.

Lundermoen: Ole Hansen, 36 år, plasseier og skomaker. Hustru: Åse Jensdatter, 28 år. Barn: Hans, 2 år. Pleiebarn: Berte Embretsdatter, 7 år. Her bor inderste Lars Pedersen med hustru og barn.

1803: Skifte på Sveiva etter Hans Kristoffersen. Enken ble gift til Ausenøgarn.

1804: Skifte på Hønsimoen etter Kristen Kristoffersen.

1804: Skifte på Yssimoen etter Kari Jansdatter. Enkemann: Nils Torstensen, som var blitt gift med Siri Jensdatter, Asak.

1804: Skifte på Yssiholen etter Lars Aulsen (se Leirudætta).

1805: En Ole Pedersen (Solberg, Sørurn) er kommet til Yssimoen. Ole Pedersen overtar sjøleierparten. (se ætta på Søndre Frogner).

Yssimoen

Plassen ble sjøleie fra 1793. Omkring 1805 var Ole Pedersen kommet til stedet. Han eide plassen til 1813, da han overlot plassen til svigersønnen Kristoffer Arnesen fra Krybelsborg. Kristoffer hadde plassen lenge, Sønnen Nils, som i 1847 var blitt gift med Anne Torersdatter, hadde i 1850 overtatt garden. I 1874 var Anne blitt enke og sammen med en rekke av barna reiste de til Amerika i 1874. Sønnen Gunerius Nilsen var igjen hjemme og stelte med garden.

Yssimoen var i 1875 solgt til Bernt Hansen Yssen, som alt i 1879 solgte den videre til Hans Eriksen. Han dør i 1896, og enken Julie Eriksen selger i 1903 til Einar Moe (Yssimoen).

Folketellinga 1900: Julie Karoline, født 1837 i Vestby, enke og gardbruker. Her bor en rekke umyndige pleiebarn som alle er født utabygds.

Lundermoen

Lundermoen ble skilt ut som plass allerede i 1717, da sønnen på Lunder, Hans Bertilsen, fikk stedet i arv etter far sin. Plassen ser ut til å gå tilbake til hovedbølet, men i 1799 er stedet solgt til husmannen Ole Hansen. Ole var gift med Åse Jensdatter fra Mellomstua Asak, Skedsmo.

I 1838 hadde Ole Hansen fremdeles plassen. (Dette er trolig en annen Ole Hansen som også bodde på Lundermoen.) I 1843 kjøper han en part av Lunder og legger inn til garden sin.

I 1850 har sønnen Hans Olsen overtatt Lundermoen, og i 1859 omtales hustruen, Jakobe Jacobsdatter.

Folketellinga 1865: Hans Olsen, 66 år, sjøleier og småbruker. På Lundermoen bor også husmannen Kristoffer Nilsen, 42 år, med familie.

I 1866 er det skifte etter Hans Olsen, og sønnen Jens Chr. Hansen overtar bruket. Han omtales da som portør i Kristiania.

I matrikkelen for 1886 er garver Thorshaug eier av Lundermoen.

Hønsimoen

Hønsimoen blir sjøleierbruk først i 1835. Det bodde da flere husmenn på stedet. I 1835 er det et stort skifte på Hønsi. Eierne, den gamle Mattias Nilsen Hønsen var død i 1832 (se Yssiætta). Hans sønn Kristoffer Mattiassen Hønsen hadde for lengst overtatt Hønsen, og i 1835 var det skifte etter hans hustru Marte Nilsdatter. I dette skiftet skyldsatte Kristoffer parter av garden til sine søsken:

- a) Ola Mattiassen fikk Østre Hønsen, ("Knipa"), og svogeren
- b) Lars Nilsen Hønsenmoen sin part i Hønsimoen.

Dessuten omtales umyndige søsken Embret Mattiassen og Berte Mattiasdatter.

Enka etter Mattias Nilsen Hønsen var blitt atgift med en Hans Larsen, som også brukte en part av Hønsi.

Lars Nilsen, født ca. 1802 i Vinger, var sønn av Nils Arnesen Seter, som i 1824 kjøpte en part i Nedre Vilberg og Nordre Hønsi. Lars var gift med Kari Mattiasdatter Hønsen, og hadde med henne barna: Marte, gift med Ole Jønsen Kamphus (hun var død i 1875), Arne (ugift i 1878), Lars og Karen.

I 1878 var det skifte etter Lars Nilsen Hønsimoen, og sønnen Arne overtok bruket. Arne ble umyndiggjort i 1883, og garden ble overlatt til hans yngste bror Lars Larsen Moen. Bruket ble fra den tid oftest kalt for bare Moen.

I 1922 var det skifte etter Lars Larsen Moen, som var gift med Berte Olsdatter, født Hønsi. Lars og Berte var søskenbarn.

Hønsenmoen Landhandleri

I 1855 var Even Andersen, født Melvoll 1830, landhandler på Hønsimoen. Han var sjøleier, men i begynnelsen eide han lite jord.

I 1884 kjøper Even en større part av Lunder, og gardsbruket har fått den størrelsen det har i dag. Det er trolig at mange av de nye plasseierne på Moen ble skyldig en del penger hos Even, og at de måtte betale i naturalia.

Even var gift med Kari Gulbrandsdatter, og de hadde barna: Berte Marie, født

1857 og Adolf, født 1861, gift med Jenny Jensen Størsrud. Even var halvbror til Hans Ausenenga.

I 1900 bodde Even fremdeles på Hønsenmoen sammen med sønnen Adolf Hønsen og hustru og fire barnebarn.

Opplysninger fra matrikkel 1838

Yssimoen: Kristoffer Arnesen (nr. 125)

Lundermoen: Ole Hansen (nr. 121)

Lundermoen (Søndre Lunder): Hans Olsen (119/120-d/d). (Hans Olsen kjøpte denne parten av Hans Torkildsen i 1824.)

Lunderenga: Anders Eriksen (119/120-c/c) (Anders Eriksen kjøpte denne parten av Hans Torkildsen Lunder i 1830.)

Opplysninger fra matrikkel 1886

Yssimoen: Hans Eriksen (nr. 125 og br.nr. 4 av g.nr. 69)

Lundermoen: Garver Thorhaug (nr. 121 og br.nr. 14 av g.nr. 67)

Lundeenga: Johan Andersen (119/120-c1/c1 og br.nr. 6 av g.nr. 67) (I 1873 var det skifte etter Anders Eriksen. Han var far til restauratøren Hans Jakob Andersen som bodde i Kristiania.)

Lundermoen: (119/120-d/d) overdratt til Hønsenmoen landhandleri (br.nr. 8 av g.nr. 67)

Per Otto Asak

Kjenn-din-bygd-turen

En gang i året inviterer historielaget gamle og nye sørumsokninger til en ca. fem timers busstur gjennom bygda. I år går turen lørdag 5. september, og starten er fra Jernbanestasjonen på Sørumsand klokka 11:00.

Dersom du vil være med på turen, ber vi deg ringe Kulturkontoret 63825358 for å melde deg på. Turen koster 100 kroner for voksne. Er det mange som vil være med, må vi kanskje ha to busser!

På disse turene får vi med Leif Mathisen som guide. Ikke bare orienterer han om gamle dager, vi ser også de siste utbyggingsprosjektene. På Vølneberg skole blir det kaffepause.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 64: Spillelære

Helt fra jeg var barn, var jeg veldig glad i musikk, og jeg likte svært godt at søstrene mine spilte på det gamle spinettet som vi hadde hjemme. Vi kalte det spinett, men det het visst i virkeligheten noe annet, og det får ikke hjelpe. Alle tre søstrene mine var så heldige å få gå og lære å spille i lengre tid. Noe musikk ble det av det, men lite i forhold til hva de hadde lært.

I begynnelsen av 1930-årene forsøkte jeg å lære meg noen enkle bassgrep på det gamle instrumentet. Det var etter et oppsett som noen ganger stod i Allers på den tida. Min yngste søster hjalp meg også litt med dette. Jeg øvet så godt jeg kunne og lærte etter hvert å sette melodi til de stakkars bass-grepene jeg kunne. Etter å ha holdt på med dette ei tid, gikk det framover med mine ”musikalske prestasjoner”. Jeg greide å spille noen enkle melodier etter gehør, og kunne etter hvert mange slike.

Jeg ville imidlertid også gjerne lære meg å spille ”ordentlig”. Lærerinnen jeg hadde i småskolen var flink til å spille, og hadde et fint piano hjemme. Mine foreldre hadde en viss omgang med henne, og ut på sommeren 1931 ble det til at jeg skulle komme til henne for at hun skulle lære meg noter. Jeg var hos henne åtte ganger i alt etter arbeidstid om kvelden. Det var ikke akkurat noe å bli ”utlært” av, men ved siden av øvet jeg meg så godt jeg kunne hjemme.

Far var helt umusikalsk. Min glede av og interesse for musikk hadde jeg etter mor. Allikevel syntes nok far at det var hyggelig at jeg forsøkte å spille litt. Han skjønte vel også at det ville være en fordel med et bedre instrument å spille på, så en dag spurte han meg om jeg hadde lyst på et brukt piano. Jeg ble jo veldig glad for det, og en dag han var i Oslo bestilte han et gammelt ”Brødrene Hals”-piano som jeg skulle få. Det kostet 500 kroner, og for den prisen skulle det også bli fraktet hjem til oss etter avtale. Dagen ble senere bestemt til lørdag 25. august.

Den dagen drev far og jeg og skar vårhveten på Østgårdsjordet med den gamle Cormick selvbinderen, som da gikk siste året.

Vi skar hele formiddagsøkta i fred og ro, for det var avtalt at pianoet skulle komme først om ettermiddagen. Vi begynte å skjære igjen etter middag klokka tre, og holdt på med det en lang stund. Da det var gått mer enn to timer, kom søsteren min med beskjed om at nå var pianoet kommet. Da måtte vi avslutte skjæringen for dagen.

Da vi kom opp på gården, fikk vi se en lastebil som stod borte ved hovedinngangen til bygningen. Hestene ble satt inn, og da vi kom bort til bilen og fikk se pianoet, følte jeg en stor glede strømme gjennom meg. Tenk; jeg hadde fått meg et eget piano! Det var nesten for godt til å tro. Pianoet var brunt, og det var pent å se på. Det var tydelig at det var gammelt, for på forsiden var det merker etter fester for staker til stearinlys.

Det neste var å få det ned av lastebilen og inn i huset. En av gårdskara som var til stede, hjalp oss å bære, og da det ble fire stykker av oss, gikk det fint. Vi bar pianoet inn i hagestuen der hvor det gamle spinettet stod. For å plassere pianoet der det skulle stå, måtte vi først bære det vesle spinettet inn i den vesle hjørnestuen for å få plass. Da det var gjort, var jeg virkelig glad.

Da vi var ferdige for dagen, og det ble kvelden, satte jeg meg til pianoet for å prøve det. Etter transporten var det sikkert ikke helt ordentlig stemt, men allikevel syntes jeg det var en nytelse å spille på det i forhold til det gamle spinettet. Ut over høsten prøvde jeg å lære meg litt mer noter, og etter hvert gikk det faktisk litt framover med spillingen min.

Den 10. januar 1935 begynte jeg på et tre måneders kurs på Otto Treiders Handels-skole i Oslo. Dit reiste jeg med toget hver dag. Togforbindelsen mellom Lillestrøm og Oslo var da som nå veldig bra, men forbindelsen mellom Lillestrøm og Frogner var dårlig.

Etter at skolen var slutt for dagen, passet det så dårlig med togtidene at jeg måtte vente i Oslo i nesten to timer etter skoletid. Ventetiden i Oslo etter skoletid var til dels lang og kjedsommelig, og jeg følte for det meste at den var bortkastet. Enkelte ganger gikk jeg på Deichmanns bibliotek, hvor jeg satt og leste eller skrev. Noen dager gikk jeg bare rundt i sentrum og så meg om for å bli bedre kjent i byen. Det har jeg hatt mye nytte av siden.

Hvis jeg hadde såpass penger, hendte det en sjelden gang at jeg var innom og så Filmavisen. Det nye rådhuset ble også bygget på denne tida, og jeg var av og til der nede og så på det. Andre dager kunne jeg gå i en musikkforretning for å prøve å finne noter med enkle, lette melodier. Fant jeg noen som jeg syntes om, kjøpte jeg dem gjerne. Noter til en melodi kostet bare to-tre kroner den gang.

Etter hvert kom jeg så langt at jeg greide å øve inn lette, enkle melodier uten for mange kryss og b'er, og jeg lærte meg dem såpass godt at jeg snart kunne spille dem uten noter. Da syntes jeg at det virkelig begynte å bli morsomt. På fester på Nordli hendte det i blant at jeg spilte når "den ordentlige" musikken hadde pause.

Noen dager etter at jeg hadde begynt hos Hellen på Kløfta 2. januar 1936, hendte det noe hjemme som etter hvert gjorde det lite hyggelig. Det var en omreisende predikant som fikk satt griller i hodet på familien, og da gikk jeg ei trist tid i møte.

Jeg hadde kost meg med spillingen min en god stund, men nå ble det en brå slutt på den hygga. Det ble en trist og mørk stemning hjemme, og det ble ikke lenger akseptert at jeg skulle spille de hyggelige og lette melodiene som jeg var så glad i og som jeg likte så godt. Det skulle eventuelt spilles melodier som var mye mer anstendige og høytidelige, og jeg hadde verken noter eller særlig interesse for å spille slike. Det hele endte med at jeg i bare harme sluttet med spillingen som jeg hadde hatt så mye glede av. Det resulterte i at jeg kom bort fra spillingen, og det gikk ikke lang tid før det vesle jeg kunne av noter var glemt. Stemningen hjemme ble slik at det gikk så vidt at jeg følte dårlig samvittighet dersom jeg ville hygge meg litt med å lese i et Allers.

Etter krigen begynte jeg å spille "vilt" igjen, slik som jeg hadde gjort for lenge siden, for noter kunne jeg ikke mer. Alt dette har ergret meg i alle år siden, og det som skulle være så "riktig og bra", ødela faktisk mye av hygga og gleden hjemme. Jeg kunne ha skrevet mer om dette, men orker ikke rive det opp igjen mer enn nødvendig. Det er for vondt til det.

Kristian Lieungh

Rusleturen oppstrøms Bingsfoss

Årets første rusletur 14. mai startet ved Bingsfoss og gikk langs Glomma oppover mot Blakersund og fram til Bråten. Det var bra fram møte med drøye 30 stykker i det fine været. Leif Mathisen holder fortsatt koken som kjentmann, og med kunnskap om de gamle boplassene langsmed elva. Ned mot Bingsfoss på østsida av Haldenvegen ligger Ekra, fra ca. 1750 husmannsplass under Val, som i 1935 blei solgt og skyldsatt fra Val. Husa som står her i dag blei bygd opp straks etter. Før lå husa lengre ned på jordet, mot Glomma.

Vi gikk på en fin sti, og kom etter hvert fram rett nedenfor Sollia, en fin plass i lia ned mot elva. Plassen var bebodd fra omkring 1800 og fram til første på 1900-tallet. Her er ingen hustomter lenger, men husa lå nok på toppen øverst i lia. I seinere tid er skogsletta vest for Sollia dyrket opp, og det er også anlagt en modellflyplass her.

Vi bevilget oss en pust i bakken mens Leif fortalte om planene om faste bruforbindelser over de største elvene i 1850-åra. Over mindre elver var nok bruer bygd før, som for eksempel brua over Rømua ved Nordli, som blei tatt av leirraset i 1794. Brua blei bygd opp igjen året etter. I 1859 blei det bygd ei bru over Vorma ved Vormsund. Her oppstod store problemer med jordras og flom, så brua måtte bygges om i 1879-80.

Disse problemene til tross, i 1870-åra kom det sterke ønsker og krav om bru ved Blakersund, og fra 1876 forelå det en detaljert plan for dette bru-prosjektet. Men da som nå avstedkom det lange og ørkesløse diskusjoner både om og hvordan saken kunne ordnes. I Dette tilfellet dukket det opp tre andre alternativer for bruer over Glomma. Det var Sundfossen, Katthullet og Bjørnskollen. Enden på visa blei at da Aurskog-Hølandsbanen kom i 1890-åra, blei Sørumsand et jernbaneknutepunkt, og i 1927 kom det hengebru over Glomma ved Bingsfossen, og en ny veg opp mot Val. Samtidig blei kongevegen Val – Blakersund

nedlagt som hovedveg. Samme år blei det også åpnet ei ny bru ved Rånåsfoss.

Vel kommet opp på Tordenhaugen, kom vi fram til et større beiteområde. Her hadde det før ligget tre boplasser. Vi kom opp til Haugen eller 'Hauer', som vi sier, og som navnet forteller lå plassen på en haug syd på dette området. Denne plassen blei ryddet i 1782, og var bebodd til først på 1950-tallet. En del av denne plassen er tilplantet med skog, men en kan fortsatt se rester av grunnmuren og et kjellerhull.

På motsatt side av dette beiteområdet lå Valstad, også bygd opp først i 1780-åra, og bebodd til ca. 1950. I en tid var det også en Valstad-plass her fra 1880-åra, så vi finner benevnelsen Øvre og Nedre Valstad. Nedenfor disse plassene ligger Tangen. Her danner elva ei evje, Tangenevja. Også dette er en gammel plass fra 1790-åra, og bebodd til 1960.

Omkring 1800 var det mange familier som fikk oppgitt Valseie som bosted i kirkebøkene. De fleste av disse bodde nok på noen av disse kjente plassene, men det fantes også npen steder og stuer som ikke er kjent med navn eller skriftlige kilder. Valseie betyr ganske enkelt 'på Vals grunn', og en tid var det 13 bosteder på Val.

Etter at vi oppe ved Haugen tok fram nistematen, og Leif hadde gjort oss kjent i terrenget, fortsatte vi skogsvegen opp mot Bråten (Valsbråten), som ligger rett på vestsida av Haldenvegen ovafor boligfeltet Valsringen. Bråten er også en gammel plass under Val fra 1780-åra, solgt fra Val i 1896.

Nedover til startstedet gikk vi gjennom boligfeltet Valsringen. Et trivelig boligfelt i landlige omgivelser. En fin tur. Takk for følget.

Kaare Svarstad

Vår utsendte medarbeider tok seg en velfortjent fridag da Leif torsdag 11. Juni gikk i "faret etter gamle Tjodgata" fra Raudsandbakken. Dersom noen av dem som var med på turen kunne sende oss en rapport, er vi takknemlige for det!

Red.

Tidsskrift-Speilet

Vi starter i dette nummeret av Sørumspeilet en ny artikkelserie som vi aldri vil gå tom for innhold til. Her har nemlig redaktøren tenkt å gi kortfattede kommentarer til ulike historiske tidsskrifter og andre kilder til lokalhistorisk kunnskap som utkommer.

Skyilen nr. 1 – 2009

Siden dette er et medlemsblad alle medlemmer av Blaker og Sørum historielag får, skulle vi her ha et felles grunnlag for vurderingene.

Først og fremst er det grunn til å gratulere den nye redaktøren, Eivind Strømmans, enkle grep med å stramme opp designen i bladet. A5-formatet med svart-hvitt trykk gir begrensede muligheter, men Skytilen framstår nå i en langt mer ryddig form enn tidligere.

Ellers er jeg grønn av misunnelse over at Strømman har klart å få Margrete Figenschou Simonsen til å skrive en kort statusrapport om arkeologien på Romerike. I fem år har jeg nemlig forsøkt å få henne til å skrive en tilsvarende artikkel om utgravningene i Sørum. Jeg spurte henne naturligvis umiddelbart om hvorfor, og hun svarte at en slik enkel, populær framstilling som Skytilens redaktør hadde bedt om var langt lettere å skrive, enn en mer grundig rapport om de enkelte utgravninger, som jeg hadde bedt om. Hun lovet imidlertid at slike var på veg til Sørum-Speilet i løpet av året.

En universell artikkelserie om værtegn og værmerker av statsmeteorolog John Smits gir den første forventninger til oppfølgingen av. Vi håper også redaktør vil få innspill fra lokallagene som gir mulighet til oppslag lik det om plakettene med informasjon om Henrik Wergeland som Eidsvoll historielag har stått for i 2008.

Interessant er det også å lese Per Otto Asaks dybdedykk i gamle tingbøker fra Romerike. I dette første nummeret om 'Leiermål i gamle dager'. Vi forventer en oppfølging! Og igjen må det innrømmes at vi har hatt samme tanke for Sørumspeilet, men da begrenset til saker fra Blaker og Sørum.

Fremtid for fortiden nr. 1 – 2009

Medlemsbladet for Fortidsminneforeningen i Oslo og Akershus, som i år er 100 år, mener definisjonen av kulturminner i opplegget for kulturminneåret er så vidt at den rommer nesten alt. Redaktøren, Arne Lie Christensen skriver:

”Begrepet kulturminne har, som vi har sett, til nå i hovedsak omfattet de materielle og faste minnene som befinner seg i – og er en del av – landskapet. Mitt inntrykk er at dette er akseptert i store deler av befolkningen og at folk flest også er inneforstått med at begrepet ikke bare inneholder de store monumentene, men også huset i nabolaget, seterlandskapet, et samisk hellig fjell, en husmannsplass, et sagbruk eller en gammel fabrikk. Folk er vel også inneforstått med at stadig nye kulturminner vil bli trukket fram, etter hvert som samfunnet endrer seg. Men er det nødvendig å bryte ned denne felles forståelse for begrepet, og rykke ut, land og strand rundt – og med støtte fra to departementer – for å opplyse om at dette er en feilaktig og snever forståelse, og at begrepet omfatter nær sagt alt mulig som på en eller annen måte kan knyttes til minner og til historie?”

Etter å ha skrevet at han naturligvis forstår at det er grunnlag for å kunne operere med et så omfattende kulturminnebegrep, og at dette begrepet ikke nødvendigvis må styres av lovgivningen, men kan brukes i en videre mening, fortsetter han: ”Som medlem av Fortidsminneforeningen er jeg likevel både overrasket og skuffet. Tusenvis av bygninger og andre kulturminner forfaller og trenger vedlikehold eller de er truet av storutbygging. Vi har behov for flere fagfolk som med loven i hånd kan kjempe for våre kulturminner, i ordets vanlige betydning, og vi trenger mer støtte til frivillige organisasjoner som er engasjert i vernearbeidet, blant annet Fortidsminneforeningen.”

ABM nr. 1 – 2009

ABM utgis av AMB-utvikling, statens senter for arkiv, bibliotek og museum, som er en av de institusjonene som står bak markeringen

av kulturminneåret 2009. Bladets hovedartikkel handler om nettstedet www.digitaltfortalt.no, som fikk en flying start da Trond Giske åpna Kulturminneåret i Trondheim 3. februar og der lanserte nettstedet med sin egen opptakskassett fra ungdommen som kulturminne. ”Hver låt vekker minner, fine ting, tyngre stunder, engasjement og kamplyst, kompisturer og klassefester. Noen låter danset vi til, noen sang vi til, noen gjorde seg best i bil med intens tromming på dashbord og seterygger, noen ble spilt bare en gang og tapet over, om og om igjen til begge sider nesten kunne spilles samtidig,” skriver kulturministeren i sin digitale fortelling ”Evig eies kun det teipte”.

Siri Slettevåg er prosjektleder for det nye nettstedet og levende opptatt av formidling. Hun kan fortelle at det etter bare to uker allerede ligger 205 fortellinger på det nye nettstedet. Og prosjektlederen gleder seg til fortsettelsen: ”Digitaltfortalt skal ikke vere så høgtidleg. Det skal vere ein låg terskel for medverknad, det skal vere morosamt og leikent. Det skal vere artig både for dei innanfor og utanfor institusjonane.”

ABM-utvikling er sammen med Nasjonalbiblioteket og 143 andre europeiske kulturinstitusjoner involvert i nettstedet www.europeana.eu, som gjennom mer enn to millioner bilder, tekster, lydfiler og filmopptak presenterer den europeiske kulturarven. I det enorme digitale arkivet kan vi finne malerier, tegninger, kart, museumsgjenstander, foto-grafier, bøker, aviser, brev, musikk, radio-opptak, filmaviser og mye mer, som aldri har vært tilgjengelig tidligere for folk flest.

Levende historie nr. 1 – 2009

Hovedoppslaget i dette populær-vitenskapelige bladet handler om Charles Darwin, som vi i 2009 feirer et dobbeltjubileum for: Det er 200 år siden hans fødsel, og det er 150 år siden den banebrytende boka ”Artenes opprinnelse” ble utgitt. Bjørn Vassnes gir oss en god innføring i historien om mannen bak

evolusjonsteorien, og Kjetil Johansen følger opp med et intervju med professor i biologi ved Universitetet i Oslo, Nils Christian Stenseth, som presenteres som ”Darwins mann”. Hans yrkesvalg ble avgjort for førti år siden, etter at han hadde lest boka.

Gjennom intervjuet lærer vi for øvrig at det var Peter Chr. Asbjørnsen som gjennom den anonyme artikkelen ”Darwins nye Skabningslære” i tidsskriftet Budstikken i 1861 presenterte boka og teorien første gang for norske lesere.

For ordens skyld må det sies at disse to artiklene bare utgjør 10 av 68 sider i bladet. Av det øvrige innhold kan nevnes Øystein Mortens artikkel om den forunderlige historien om Olav Digres lik. Arnt Stefansen skriver om baskernes historie, og Håvard Nyhus gir oss ferske inntrykk som turist i Hiroshima.

Historie – nr. 1 - 2009

Historie er et populærvitenskapelig tidsskrift som utgis med støtte av Norsk Kulturråd og Den norske historiske forening. Det er noe mer akademisk preget i forhold til konkurrenten Levende historie. Dette understrekes ved at det sitter fem professorer i redaksjonsrådet.

I sitt første nummer i 2009 følger tidsskriftet opp den store suksessen filmen om Max Manus har hatt i Norge med artikkelen ”Max Manus-filmens røde kulisse” skrevet av Per Helge Martinsen, som snart kommer med ei bok om Milorg Øst i Oslo. Han presenterer oss nærmere for miljøet rundt motstands-mennene Sigurd Jakobsen og Roy Nilsen, som vi møter i filmen. Redaktør Kjartan Andersen presenterer problemstillingen slik i sin lederartikkel:

”Befal og mannskap i denne delen av motstandsbevegelsen var rekruttert lokalt, og kjernen bestod av arbeiderungdom med politisk tilhørighet til Det norske arbeiderparti og Norges kommunistiske parti. Det var slik sett et aktivistisk motstandsmiljø som utgjorde Milorg Øst, et miljø som stod nært NKP’s linje med vektlegging av løpende sabotasje og

geriljakrig etter jugoslavisk mønster. Historien om Milorg Øst har i seg de samme elementene av mot og offer som vi finner i filmen om Max Manus. Samtidig var dette en historie om Milorgs oppgjør med sin egen opposisjon. Dette var en kamp uten våpen ført med virkemidler som reorganisering, utrenskning og overvåking.”

Redaktøren presenterer oss for en artikkel om John Dillinger, USAs samfunnsfiende nummer 1 på 1930-tallet. Også han snart filmaktuell. Eivind Heldaas Seland skriver om de historiske røttene til sjørøveriet som nå pågår langs vestkysten av Somalia. Og Anne Eidsfeldt gir oss en spennende bokhistorisk presentasjon av ”Nordlands trompet” av Petter Dass. De av historielagets medlemmer som underviser i historie på ungdomskolen, bør unne seg å lese Karl Egil Johansens analyse av fire moderne bokverk som benyttes i dette faget.

De neste to numrene av Sørumspeilet er allerede fulltegnet med innhold, men vi truer med å komme tilbake med et nytt tidsskriftspeil seinere utgaver av Sørumspeilet.

Svein Sandnes

Biologisk mangfold i Sørumspeilet

Internett er blitt ei utømmelig skattkiste for mange. Bare synd at skattene av og til kan være litt godt gjemt. I forbindelse et bokprosjekt jeg jobba med, kom jeg over en rapport fra 2004 utarbeida av Miljøfaglig Utredning AS som heter ”Biologisk mangfold i Sørumspeilet”.

Her heter det innledningsvis: ”Som ledd i Stortingets ønsker om at alle kommuner skal kartlegge sitt biologiske mangfold, er det samlet informasjon fra Sørumspeilet i Akershus. Hovedvekten av arbeidet er lagt på verdifulle naturtyper, men det er også sammenstilt generell informasjon om naturforholdene i kommunen og forekomst av rødlistearter.”

Så kommer det en rapport på 31 sider som er til å få vett og forstand av. Av 99 lokaliteter som har vært undersøkt, er 26 karakterisert som svært viktige for biologisk mangfold.

Red.

Lederens spalte



Aktiv høst i historielaget

Vel tilbake fra ferie og godt uthvilt til den lange vandring inn i vinternatten ser vi fremover og gleder oss til å ta fatt på å gjøre bygdene våre enda bedre å oppleve. Det er så meget spennende som foregår rundt oss og som vi gjerne vil dele med andre. Blaker og Sørumspeilet står sentralt i det meste. Vår medlemsmasse er stor og spenner vidt. Imidlertid har ikke alle betalt sin kontingent enda. Det vil vi gjerne at de gjør, ikke fordi beløpet betyr så meget, men fordi det vil glede vår eminente kasserer Kjell Kurland så umåtelig stort å få efterslengerene registrert i Blaker Sparebank på vår konto 1321.08.05189. Det er alltid litt leit å purre. Historielaget har åpent kontor på Blaker Skanse – Administrasjonsbygget hver tirsdag fra kl.0900 til 15.00 og kan treffes på telefon 99543747 og på e-mail ivwind@online.no.

Vi er i dag ca 430 registrerte medlemmer. Vi vil gjerne bli flere, og ikke bli overrasket om jeg i løpet av høsten ber dere om å rekruttere ett nytt medlem hver. Men dersom det blir gjort uten oppfordring vil det være fantastisk – for Blaker og Sørumspeilet trenger et svært stort antall medlemmer. Vi skal være en maktfaktor som stiller lokale og regionale politikere til ansvar og som er attraktive for sponsorer. Vi trenger vilje og vi trenger midler for å sikre vår historie og vår kulturverdi.

Blaker og Sørumspeilet har ikke en organisert historisk samling eller et bygdetun. Får vi det, kan vi sikre at minner og verdier blir ivaretatt for efterslekten. Ett forslag er å lage et senter for historiske samlinger på Vølneberg. Et senter i samlingen kan være hovedhuset på Nordli. Våre politikere møter i dag sannhetens øyeblikk. Stiller de seg ansvarlig for å

brenne Nordli i Kulturåret 2009, brenner de seg samtidig inn i historien. Skjenker de Nordli som Kulturårets gave til Blaker og Sørums Historielag med de midler som er nødvendig for å reise den på Vølneberg, går de inn i historien med glorie.

Historielaget hadde en flott Olsok-markering på Vølneberg sammen med Sørums Bygdekvinnelag. Mer enn 70 fremmøtte fikk en minnerik aften med Lars Hauge som spillende og kåserende trubadur i Redskapssamlingens trollsettende atmosfære. Møtet med linoljepresseriet i kjelleren på nyskolen, vevringen på loftet, opplevelser i alle rom og kott for ungene og flott grillvær under regntunge skyer, som slapp vannet i Gjerdrum og ikke på oss.

Slora Mølles Venner ble stiftet 7. juni 2009 godt hjulpet at Blaker Bygdekvinnelag. Det sikrer at mølla får det nødvendige håndslag for å sikre anlegget. Jeg står i takknemmelighet til lokalmiljøet som stiller opp for bevaring og utvikling av anlegget. Historielagets visjon står ved lag – et levende museum, samlingssted for bygda, undervisningssted for barneskolen og et besøkssenter for nærturisme.

Venneforeningen tar imot alle nye venner med åpne armer.

Pilegrimsleden går gjennom Sørums og over Rulla. Det er svært trist at Camilla Hagens far har besluttet å flytte formuen ut av Norge. Hun er et kjærkomment medlem i historielaget. Vi håper hun vil legge inn et godt ord for historielagets ønske om å overta og restaurere den eldste bevarte husmannsplassen i Sørums sammen med en eventuell ny eier.

I løpet av høsthalvåret er målsettingen å gjennomgå eksisterende turstier som Historielaget har ansvar for, samt å utvide dette i samarbeid med kommunen med basis i vårt nye turkart. Rusleturene fortsetter, 13. august kl. 18.00 starter Leif Mathisen ut fra vanninntaket ved Hammeren i et historisk tungt terreng som mange vil fatte interesse for. Kjenn din Bygd tur går som sedvanlig. Se våre annonseringer i lokalpresse og vår hjemmeside.

Historielagets målsetting er å samarbeide bredt i bygdene våre for å fremme vår egen sak og støtte andres. Vi har Tertitten som er en viktig institusjon, og vi har EAC, som har åpnet sine dører for publikum på Knatten med en enestående bilsamling og musikk og billedarkiv fra de gode dagene. Her vises et bilhistorisk tverrsnitt som får den voksne generasjon til å mimre og den yngre til å få sukkesmak i munnen. Blaker og Sørums Historielag kan være en viktig støttespiller. Forslagsvis kan vi lete frem hvor mange norske utvandrere som har hatt sitt virke i den amerikanske bilindustrien der De Sota, Kaiser, Frazer, Henry J, Nash, Packard, Studebaker og Willys ble bygget. Og hvor mange av dem hadde sine røtter fra Sørums?

Vi har meget å ta tak i og meget å glede oss over, og gjør vi det riktig, kan vi dele det med alle forbigående fra urbane strøk og fra Gardermoen. Og betaler de litt for det, får vi midler til å tilbakebetale lånefinansieringen ved flyttingen av Nordli.

Dag Winding-Sørensen

Sørums-Speilet i høst

Programmet for Sørums-Speilet for høsten begynner allerede å tegne seg relativt tydelig. I neste nummer får vi den fjerde artikkelen om folketellingene i Sørums. Denne gang om folketellinga i 1900. Vi har fått flere tilbakemeldinger på at folk har satt pris på disse artiklene, og vi kan love at dere ikke vil bli skuffet over den neste heller. Nå utfordrer vi noen til å ta for seg folketellingene for Blaker!

I det siste nummeret før jul kommer omsider Lars Løbergs lenge etterlyste artikkel om Sørumsætta. Noen vil huske at vi våren 2006 begynte å publisere en serie artikler om opphavet til Sørumsætta skrevet av Henning Sollied. Norsk Slektshistorisk Forening bad oss om ikke trykke dem, ”fordi deler av artiklene er utgått på dato”. I stedet kom Lars Løberg på et godt besøk møte på Festiviteten før jul 2006 og holdt foredrag om temaet, og nå kommer altså artikkelen om Sørumsætta.

Red.